

Judith Gramstad

Født 1931 på Stangeland

Ugift

Ett barn

Framhaldsskole

Judith Gramstad stiftet tidlig kjennskap til de typiske kvinnearbeidsplassene i Sandnes. Hun startet med Rogaland Egglag, men gikk over til ull og garn. Hun har samlet sin erfaring fra Sandnes Uldvarefabrik A/S og Sandnes Kamgarn Spinneri på Vågen, og fra det nye fellesanlegget Sandnes Uldvarefabrikk AS på Foss-Eikeland. Sandnesfolk som la kveldsturen rundt Vågen, var vant til å høre larmen fra vevstoler og lukt av ull og vaskemidler. De som arbeidet innendørs, opplevde larm og lukt daglig, tidlig og sent. Det er typisk for Judith at hun alltid har likt seg på de forskjellige arbeidsplassene.

VOKSTE OPP PÅ STANGELAND

Jeg er født og oppvokst på Stangeland og gikk på Stangeland skole, som lå like utenfor bygrensen. Statusen var landkommune, det var skole annen hver dag og blandingsklasse. Første året var lærerinnen fru Handeland, og de neste seks årene var det lærer Rasmus Sandvik. Etter folkeskolen var det fortsettelsesskole hos lærer Hofstad. Også det foregikk på Stangeland skole, men da hver dag.

Slekten min kom fra Sandnes, oldefar het Elias Larsen og var verksbestyrer i Altona. Som staselig pensjonist var han stevnevitne. Med hatt og langt skjegg tok han turen til lensmann Grudes kontor på Brueland og orienterte seg om aktuelle saker og ting. Så gikk han videre til Langgata. Han hadde sine faste standplasser, der ringte han med messingklokken montert på et langt skaft. Når et passende antall tilskuere hadde innfunnet seg, leste han med enstonig og messende røst opp kunngjøringer som skulle offentliggjøres. Det kunne for eksempel dreie seg om tvungne eller frivillige auksjoner.

Krigen kom da jeg var i ni-årsalderen. Vi som folk flest, måtte evakuere, og vi dro til tante Gunda sin hytte på Lutsi. Avreisen skjedde fort, så hønene stod igjen i hagen. Mor visste råd, dagen etter syklet hun til Sandnes, slaktet hønene og serverte stekte høns, poteter og deilig saus. Ungene lekte og sprang rundt i bjørkesko-gen. En av hobbyene ble å kutte ei bjørkegrein og samle seg bjørkesaft på flaske. Det varte ikke så lenge før vi var på plass heime igjen.

I barndommen sto søndagsskolen i fokus. På for-

middagen møtte vi opp på Stangeland skole, senere på dagen dro vi til Elim, derfra fór vi innom Frelsesarmeen.

TIDLIG UT I ARBEIDSLIVET

Vi som ikke gikk videre på skole, kom tidlig ut i arbeidslivet. 15 år gammel begynte jeg å pusse keramikkasker som Stanley Salvesen produserte heime i kjelleren. Han var ansatt i Stavanger Flint på dagtid, men hadde i tillegg en liten hobbyproduksjon heime. Vi var to jenter, Liv og jeg, og det var ikke fulltidsjobb, men sånn av og til. Vi tjente våre første penger og hadde kort arbeidsvei.

Nå var jeg i gang, og den første skikkelige jobben var på Egglaget, Rogaland Egglag. Ti år tidligere hadde de tatt i bruk nybygg i Langgt. 87. Jeg var ikke i slakteriet, men arbeidet med eggsortering. Arbeidsplassen min var som et avlukke, der eggene kom ferdiglagte i kar-

*Barndomshjemmet på Stangeland. Det er far til Judith, Ommund Gramstad som står foran huset.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent*

tonger. Det enkelte egg ble belyst. Egg med blodflekk, ble kastet i ei bøtte. Jeg mener å huske at kartonger med ferdig sorterte egg ble sendt gjennom en maskin, ble oljet og deretter frosset ned. Bøtter med sekunda egg ble solgt til en iskremprodusent. Etter ett års tid ønsket jeg nye utfordringer.

Så kom jeg til Figgjo, til fajansefabrikken. Her gikk det buss i arbeidsrute til og fra arbeidet. Sjåføren arbeidet også på samme fabrikken. Arbeidet mitt var å feste hanker til koppene.

Ferden videre gikk til Ullvaren, Sandnes Uldvarefabrik A/S. Der var jeg innom tre forskjellige avdelinger: spinning, tvinning og hespling. Arbeidstiden var kl. 06.00-14.00 og 14.00-22.00. Lørdagen fra kl. 06.00 til 12.00. Arbeidslaget var bare jenter og damer, ti-tolv på hvert skift, men formannen på skiftet var alltid en mann. Jeg gikk kveldsskift, for der tjente vi mye mer. De fleste jentene var fra Sandnes, men jeg møtte også tilreisende fra Østlandet og Nord-Norge. Ullvaren hadde private bolighus med hybler for de som kom fra andre steder. Vi fra Sandnes bodde jo heime. Gifte kvinner hadde gjerne kveldsskift, deltidjobb, slik at de i prinsippet var i arbeid etter at mannen var kommet heim fra sitt arbeid.

Mens vi utførte arbeidet, stod vi alltid på golvet, på murgolv, og det var ingen stillesittende jobb. Arbeidsoperasjonene var de samme, dag ut og dag inn. Derfor satte jeg stor pris på at vi fikk vekse mellom forskjellige avdelinger. Bevegelsene ble dermed noe mer varierte. Maskinene gjorde arbeidet, vi passet på, skiftet tråd, korrigerste og så til at resultatet ble bra.

*Judith Gramstad på Lutsi i 1947. Bildet ble tatt under et besøk på hytten til faster Gunda.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent*

Det var nok en fordel å ha godt syn, være netthendt og påpasselig, men egentlig var det ingen krav til arbeidstakeren. Avlønningen var etter akkord, fellesakkord eller en bonusordning.

Bedriften produserte tøy av forskjellig slag, håndstrikkegarn og maskinstrikkegarn for trikotasjeindustrien.

Jeg arbeidet helst med håndstrikkegarn og teppegarn til Ledaalteppene. Spinneriet var rett ved rutebilstasjonen. Arbeidsplassen bar preg av litt støv, men ikke mer enn en kunne forvente på en arbeidsplass, noe ullukt og noe støy. Ullukten satte seg i tøyet, og vi skiftet alltid tøy før vi dro heim. Ingen tenkte at støyen var skadelig, og det var aldri snakk om hørselsvern på den tiden. Det er nå på våre eldre dager at vi merker problemene med nedsatt hørsel.

Sjefene våre i spinneriet var Tom Rowan og Alf Hansen. De var kjekke og godt likte karer.

I 1952 lanserte bedriften «Marius»-gensen. På brosjyren er selveste VM-mester og alpinlegenden Stein Eriksen oppkledd med Sandnes Uldvarefabrik A/S sin genser. Ikke noe annet strikkeplagg har oppnådd slik popularitet som denne gensen fortelles det. Oppskriften fulgte kolleksjonene i mange, mange år. Egentlig er det en gammel husflidsoppskrift som ble oppgradert med bruksanvisning tilpasset bedriftens «Peer Gynt» og «Fritidsgarn».

AMERIKAOPPHOLD OG UTFORDRINGER ETTERPÅ

Jeg hadde lenge ønsket meg tur til Amerika, sparte penger og forberedte meg på turen. Jeg husker at billetten, da jeg reiste til New York i 1953, kostet kr 1.152,-

På turen til USA i 1954 krysset Judith Gramstad Hudson Bay i denne huldampere. Fotografi: privat eie, fotograf ukjent

for elleve dager og full forpleining. Onkel og tante bodde i Brooklyn. Jeg stoppet der i ett år. De måtte garantere for meg, og jeg emigrerte. Vandelsattest fra lensmannen hadde jeg også med. Jeg hadde huspost hos en amerikansk kvinne og passet ungen mens hun var på jobb. Arbeidstiden var ikke skremmende. Lønnen var ikke spesielt viktig, men jeg måtte tjene nok til billetten heim. Den gang tror jeg prisen var 75 dollar. Ellers fikk jeg med meg en del av storbylivet og severdighetene i New York. Onkel og tante reiste sammen med meg tilbake til Norge. Båtreisen var eventyrlig. Der fikk jeg oppleve urolig sjø, god mat og mye spennende. Det var gyselig uvær, men jeg liker båt og båtliv, og «Stavangerfjord» var stor, stolt og trygg.

Tilbake i Norge i 1954 var det plutselig vanskeligere å få seg arbeid. Ullvaren og Kamgarn trengte ikke nye arbeidstakere. Tekstilindustrien slet med kolossale

prissvingninger på verdensmarkedet. Det var blitt vanskeligere tider, og de skulle vare fire - fem år framover. Jeg endte opp som kommunal hjemmehjelp. Arbeidstiden var bare tre timer. Dette var ikke til å leve av, men det var en grei overgang. Jeg syklet rundt, redde opp senger, vasket golv og tok i et tak der det trengtes. Jeg gjorde det de eldre ikke kunne lenger. Ikke lenge etterpå var jeg heldig og fikk heldagsjobb på Kamgarn.

UGIFT MOR

Jeg fikk en sønn sist på femtitallet. Da var jeg ugift og bodde hos foreldrene mine. Det har skjedd store forandringer i samfunnet på dette feltet. Den gangen var det viktig at ekteskapet kom før barnet, ellers var det skam. En måtte, til tider, være sterk for å takle morsrollen i en slik situasjon, det har jeg erfaring fra. Samtidig gir det ekstra stolthet å vite at denne hverdagen

*Jentene som ble konfirmert i Høyland i 1947. I annen rekke, nr. 3 fra høyre, sitter Judith Gramstad, presten var Skiftun.
Fotografi: privat eie, fotograf ukjent*

taklet jeg. Det ble født vel 61 000 barn i Norge i 2010, omtrent halvparten var født utenfor ekteskap.

Foreldrene mine påtok seg barnepass, mens jeg var på arbeid. Mor hadde sine helseplager, og når hun ble sengeliggende med astmaen, var jeg heime med barnet og mottok da morstrygd. Denne ordningen var klart med sosialkontoret og arbeidsplassen, Sandnes Kamgarn Spinneri, og fungerte bra for meg.

Arbeidsplassen på Kamgarn var trygg. Jeg var i spinneriet, hos spinnerimester Harry Grayston, og gikk skift. Arbeidsrutinene var omtrent som jeg husket fra Ullvaren.

I mange år var Sandnes Uldvarefabrik A/S og Sandnes Kamgarn Spinneri sterke konkurrenter og gode naboer sentralt plassert på Vågen i Sandnes. I 1975 ble de slått sammen til en bedrift. Det var ganske omfattende og tidkrevende å få bedriftene slått sammen. Vi merket ikke mye de første årene, for vi jobbet som før, men etter brannen ble vi invadert av Ullvaren sine folk som trengte ny arbeidsplass. Én periode var det da tre skift på Kamgarn.

Selve flyttingen av fabrikken til Foss-Eikeland skjedde over tid, og jeg var en av de siste. Den nye arbeidsplassen var veldig moderne, maskinene utførte stadig mer. Der vi før hadde vært fire på post, var det nå bare bruk for én. De første par årene var det egentlig ikke jobb for meg, men jeg vasket kontorer og toalett. Jeg har alltid likt meg på arbeid, og ser en utfordring i det meste. Så begynte jeg i garnlageret, drev med pakking.

Arbeidslokalene var lyse, og hørselsvern ble en del av hverdagen. Her ble vi oppfordret til å skifte fra avde-

Det var mye snø på Stangeland rundt 1950. Sønnen Pål var blitt stor og har fått egen spark. Judith tar seg av en mindre krabat fra nabolaget. Fotografi: Privat eie, fotograf ukjent

ling til avdeling for å unngå slitasjeplager. Mange ville heller stå på samme plassen, det var alltid noen som ikke var flyttbare. Før stod vi på betonggulv, nå fikk vi gummimatter. Vi merket godt forandringen.

Vi arbeidere stemplet inn og ut hver dag. På Foss-Eikeland var vi kommet på data. En dag hadde jeg glemt å stemple meg inn. Senere utpå dagen skulle jeg skifte garn. Det gikk ikke, for det kom svart på hvitt på skjermen: «er ikke tilstede». Jeg måtte skaffe meg hjelp til innstempling før jeg kunne skifte garn!

Jeg tok farvel med ullvareindustrien i 1995, vel 64 år gammel. Da fikk jeg gullklokke, stemplet 1970-1995, av administrerende direktør Gunnar Hovland. Men jeg hadde langt flere arbeidsår blant ull og garn, for i oppvekstårene til sønnen min hadde jeg en ordning med morstrygd, i den perioden hadde jeg ikke status som fast ansatt.

FRITID OG DATA

Jeg har vært aktiv i mosjonsparti i Sandnes Turnforening i mange år. Det var alltid godt å bevege seg etter lite mosjon i arbeidstiden. Om sommeren var det gjerne turnstevner, der jeg ofte deltok på lokalstevnene. En gang hadde vi båt fra Sandnes til Granvin og tog videre til Voss, med samme reise tilbake. Da var målet Vestlandsstevne på Vossevangen. Der var mye moro og fin natur å oppleve på den turen.

I 1985 tok jeg en ny Amerikatur. Denne gangen var jeg sammen med et søskenbarn og hennes ektefelle. Vi reiste med fly til Washington. Det var mye mer stas å reise med båt, men nå har jeg prøvd begge deler. Denne turen var lagt opp som opplevelsestur, med gode venner.

Jeg har vært aktivt med i reiseklubben til Mossiges Minde i mange år. Første utferden gikk til Hemsedal. Busstur med god reiseleder, som Johannes Rittedal er å foretrekke fremfor fly. Det har blitt mange fine buss-turer både i inn- og utland med reiseklubben.

Her sitter jeg og strikker på ragger og deler ut til barnebarn, bruker garn fra Sandnes. Mens jeg arbeidde, fikk vi gunstige garnkjøp. Kamgarn pleide å dele ut 1 kg garn i julegratiale, det var populært.

Der står datamaskinen. Den er ny, jeg måtte skaffe meg en slik at jeg kan betale regninger og lese avisen. Her kan jeg sende e-post. Vi må jo følge med i timen. Jeg liker litt utfordringer.

ALDERDOM

Stangeland har alltid vært bydelen min. For få år siden var jeg heldig å få meg leilighet i eldresenteret, Mossiges Minde. Her er det fint og lyst, med kjærkommen utsikt fra terrasse og stue akkurat som i barndommen. Jeg har mine nærmeste i nærheten, og det vet jeg å verdsette. I min barndom var det bare noen få hus borte i Austråttbakken, men nå er det snart fullt utbygd.

Jeg eldes med stil. Hørselen er mye skadet, det skyldes trolig støy på arbeidsplassen i mange år. Høreapparatene ordner opp så godt de kan. Slitasjegikten herjer i kroppen, den blir jeg aldri kvitt. Jeg har fått Scooter med egen «garasje», rett ved utgangsdøren. Det passer meg bra, for Sandnes er nå engang ganske bakkete, så uten den kjøredningen er det omtrent håpløst for meg å ta meg fram ute. Denne føles trygg å bruke både i regn- og snøvær. Her på huset er det tilbud omtrent hver dag. Annen hver mandag skreller jeg poteter til middagsserveringen på senteret, på tirsdag er det trim, annen hver onsdag er det bingo. Kjempegod middag fra eget kjøkken serveres tre ganger per uke her i kantinen. Handleturen min går til Rema-butikken her i Solaveien, på Scooter. Det synes jeg er mer lønnsomt enn å følge fellestransporten fra senteret til MEGA for innkjøp.

Jeg har ingen hjemmehjelp, her greier jeg meg sjøl. Jeg har ikke støv på hjernen, og det kan være lurt.